

«SHARQ-U G'ARB: NAVOIY VA GYOTE»

mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari

Articles of international scientific-theoretical conference on

«EAST AND WEST: NAVOI AND GOETHE»

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
O‘ZBEK FILOLOGIYASI FAKULTETI
JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATIONS OF
THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ALISHER NAVAI TASHKENT STATE UNIVERSITY OF UZBEK
LANGUAGE AND LITERATURE
FACULTY OF UZBEK PHILOLOGY
DEPARTMENT OF «WORLD OF LITERATURE AND COMPARATIVE
LITERATURE STUDIES»

**«SHARQ-U G‘ARB:
NAVOIY VA GYOTE»**

*mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
2023-yil, 21-iyun*

Articles of international scientific-theoretical conference on

**«EAST AND WEST:
NAVAI AND GOETHE»**

June 21, 2023

Улуғбек ҲАМДАМОВ,
филология фанлари доктори, профессор
(ЎЗРФА ЎТАФИ, Ўзбекистон)
Зебо САБИРОВА,
ўқитувчи (ЎзДЖТУ, Ўзбекистон)

ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИ АРАБ ШЕЪРИЯТИГА БИР НАЗАР

(Солиҳ Замананнинг «Абадият манзиллари» тўплами мисолида)

Аннотация. Мазкур мақола замонавий араб шеърияти, хусусан, глобаллашув даври шоирларидан бири Солиҳ Замананнинг ўзбек тилига таржима қилинган шеъриятининг тадқиқ ва таҳлилига бағишланган бўлиб, ўрни-ўрни билан ўзбек шеъриятида кечган янгиланишлар билан муқояса қилинади.

Калит сўзлар: глобаллашув, модернизм, постмодернизм, замонавий араб шеърияти, верлибр, ўзбек шеърияти, таржима, таржимон, қиёсий таҳлил.

Abstract. This article is dedicated to the research and analysis of modern Arabic poetry, especially the poetry of Salih Zamanan, one of the poets of the era of globalization, translated into Uzbek, and is compared with recent updates in Uzbek poetry.

Keywords: globalization, modernism, postmodernism, modern Arabic poetry, verlibr, Uzbek poetry, translation, translator, comparative analysis.

Арабшунос олим, ҳассос таржимон, тажрибали педагог Муртазо Сайдумаров замонавий араб шоири Солиҳ Заманан шеърларидан бир дастасини танлаб ўзбекчага маҳорат билан ўғирди. Натижада биз – шеърият ихлосмандлари «Абадият манзиллари» деб номланган янги назмий тўпламга эга бўлдик. Тўпламга таржимоннинг ўзи сўзбоши ёзган. Унда нафақат Солиҳ Замананнинг, айти пайтда, унинг авлодига, умуман, анъанавий араб назмидан жиддий фарқланиб турувчи замонавий араб шеъриятига хос бўлган қатор жиҳатларга назар ташланади. Айнан шунинг учун ҳам биз ушбу мақолада Солиҳ Заманан шеърларини баҳоли қудрат таҳлилу тадқиқ этар эканмиз, бир томондан, умуман бугунги дунё шеърияти ҳақида жаҳон адабиётшунослигида билдирилган умумлашма қарашларга таянсақ, иккинчи ёқдан, ушбу сўзбошида илгари сурилган фикрларни эътиборда тутамиз, унга тез-тез мурожаатлар қиламиз. Янги тўплам тўғрисида шуни айтиш жоизки, жаҳон шеъриятининг чинакам ихлосмандларига бундай таржималар бир ютум тоза ҳаводек таъсир қилади. Поэзия тадқиқотчилари учун эса асл манба, мулоҳаза юритишнинг янги очилган майдони ҳисобланади. Демак, қайси томондан қараманг, жуда фойдали бир иш қўлимизда турибди.

Бугун деярли бутун дунёни қамраб олаётган модернистик кайфият асрлар давомида аруз анъанаси доирасида яшаб келган араб оламини ҳам четлаб ўтмади. Бу – табиий, албатта. Зеро, эртами-кечми, дунё ҷамиятлари олдинма-кетин бир-бирига яқин кайфиятларни бошидан кечиради. Ҳар ҳолда, биз билган, озми-кўпми таниган тарих, жумладан, адабиёт тарихи шундан далолат беради. Модернистик, постмодернистик деган ҷамият кайфиятлари бежиз пайдо бўлгани йўқ, аслида. Кейинги пайтларда олимлар метареализм, метамодернизм оқимлари ҳақида сўз юритишмоқда. Бундай эврилишларнинг бир учи жаҳон миқёсида шиддат билан ёйилаётган, ҳаётимизнинг деярли ҳамма жабҳаларини қамраб олаётган глобаллашув жараёнининг табиий натижалари билан чамбарчас боғлиқ. Глобаллашув оқибатида маданий, сиёсий, иқтисодий, адабий, қўйингки, борлиқ соҳалар бир-бирига дунё миқёсида таъсир қилади, ўзаро интеграциялашув юз бериб, бир-биридан улгу (ғоя) олади, улгу беради. Хуллас, ҳамма соҳаларда ўзига хос стандардлашув жараёни содир бўлади. Биз ҳозир мана шундай дунёда яшаймиз. Бас, шундай экан, ўзаро таъсирдан қочиб қутулиб бўлмайди. Эсланг, бир пайтлар араб ғазали дастлаб Испания, кейин бутун Европа шеърлятига таъсир қилиб, бора-бора унда сонет жанрининг пайдо бўлишига олиб келганди. Агар глобаллашувнинг тарихи доирасини кенгайтириб қарасак, мана шу ҳодисанинг ўзи унга ёрқин бир мисол бўла олади. Яъни дунё халқлари адабиёти ҳамиша бир-бирига таъсир қилиб келгани аёнлашади. «Жаҳон адабиёти» атамаси (манбаларда бу термин И.Гёте томонидан илк бор истеъмолга киритилгани айтилади) ҳам шунинг, яъни глобаллашувнинг илк фаол таъсири натижасида вужудга келган. Ўз миллий маҳдудлиги ичра қолган адабиётлар секин-аста сўнишга маҳкум, албатта. Демак, дунё узра янги, модерн кайфиятнинг эсиши кўп жиҳатдан ана шу глобал таъсирнинг маҳсулидир, дея бемалол айта оламиз.

Таржимон ёзади: «Саад ал-Ҳумаидин верлибрда ёзилган шеърлардан иборат «Девордаги расмлар» (1971) номли китоб нашр қилган биринчи шоир бўлди. Ундан сўнг верлибр тарафдорлари бўлган бир қатор ёш шоирлар адабиёт сахнасига кириб келдилар. Баъзи исмларни эслаб ўтамиз: Али ал-Думайний, Муҳаммад ас-Субайтий, Аҳмад ас-Солих, Муҳаммад Жабр ал-Ҳарбий, Абдуллоҳ ас-Сайҳон, Абдуллоҳ аз-Зайд, Ҳасан ас-Сабаа, Хадижа ал-Умарий, Сурайя ал-Урайид, Латифа Қори, Ашжон Ҳиндий, Фотима ал-Қарний, Жосим ас-Суҳаййих, Аҳмад Қиран аз-Заҳроний, Иброҳим Мифтах, Ҳусайн Суҳайл, Иброҳим Саби, Абдуллоҳ ар-Рошид, Иброҳим ал-Вофий, Иброҳим Зулий, Муҳаммад Мусайяр Муборакий, Ҳусайн ал-Арвий, Абдуллоҳ ал-Хашрабий. Таъкидлаш жоизки, бу гуруҳ шоирлар ижодидаги шакл жиҳатидан анъанавий бўлган байтлар муайян шартлар доирасидан

чикқан ва муаллифларнинг дунёга замонавий қарашларини ифодалаган ҳамда ортиқча такаллуф ва риторикадан ҳоли тилда ёзилган». Демак, замонавий араб шеъриятида лирик турга хос бўлган, асрлар давомида яшаб келган канонлар ўзгаришга юз тутмоқда. Бу ҳодиса ҳозирги замон жаҳон адабиётшунослигида «жанрлар мутацияси» атамаси билан ҳам изоҳланмоқда. Синчковлик билан назар солинса, жанрлар мутацияси барча асосий адабий турларда (лирик, эпик, драматик) кечаётган, тўхтатиб бўлмас бир жараёндир. Чунки дунё аллақачон глобаллашувнинг шиддатли даврига одим қўйиб бўлган.

*Ҳар гал поездлар овозин эшитганимда,
қулоқларимни беркитаман.
Унинг овози мени безовта қилмайди,
Лекин унинг олдида ўз жонига қасд қилганлар...
Ҳали ҳам қичқирадилар!*

Интоқ санъати воситасида поездга жон ато этади шоир. Натижада поезд Солиҳ Заманан шеъриятида фаол образлардан бирига айланади. Поезд – яна модерн дунёнинг матоҳи. У, масалан, икки юз йил олдин йўқ эди. Демак, поезд янги деталь, янги образ. Глобаллашган замонда эса, унинг инсон ҳаётидаги ўрни янада ортмоқда. Поезд одамларга бир жойдан иккинчи жойга бориш, кўчиш имконини беради. Шу маънода у айрилиқ тимсолига ҳам айланмоқда. Бунга Солиҳ Замананнинг юқоридаги шеъри ёрқин мисол бўла олади. Лирик қаҳрамон ҳар гал поезд овозини эшитганда қулоқларини беркитади. Чунки айнан унинг, яъни поезднинг олдида одамлар ўз жонларига қасд қиладилар. Лирик қаҳрамоннинг қулоқларига ана ўшаларнинг жон аччиғидаги қичқириқлари кириб келади. Шуларни эшитмай дея, у қулоқларини беркитади. Хўш, одамлар нега жонларига қасд қиладилар?... Шунинг учунки, поезд уларнинг яқинларини, қадрдонларини, севганларини ўзи билан бирга олиб кетади. Балки мангугадир... Демак, поезд айни дамда бир умрлик айрилиқ рамзи бўлиб келмоқда. Шоир эса айрилиқ мотивини поезд образи орқали маҳорат билан акс эттирмоқда. Мен деталь эмас, образ дедим. Чунки поезд детали С. Заманан шеъриятида такрорланиб келади, бас, унинг зиммасига катта бадиий юк юкланганлиги боис ҳам у образ даражасига чиққан, деб айта оламиз.

«Баъзи танқидчиларнинг фикрига кўра верлибр шеъриятида мавзулар йўқолди ва бунинг ўрнига шоирлар инсон тақдирини, аёл ва муҳаббатни, ўлимни, ғоялар ва идеологияни, низолар ва фалсафий концепцияларни, ватан ва жамият муаммоларини, ғурбатдаги ҳаётни ва инсон эркинлигини чеклайдиган барча нарсаларини қандай кўришларини тасвирладилар» деб ёзади араб шеърият дунёсини яхши билимдони – таржимон М.Сайдумаров.

«Верлибр (vers – шеър, libre – озод, эркин) – муайян ўлчов асосидаги вазн ва қатъий қофияланиш тартибига эга бўлмаган шеър... XX асрда верлибр жаҳон шеърлятида, жумладан, ўзбек шеърлятида ҳам кенг оммалашди» (1.78-78). Демак, шеърдаги эркинлик ёки эркин шеър ёзишга интилиш нафақат араб ё ўзбек, балки бутун жаҳон шеърлятига хос бўлган жараён экан. Бу жараёнинг тобора тезлашаётгани эса, юқорида таъкидланганидек, глобаллашув билан чамчарчас боғлиқдир. Бу жараён, ўз навбатида, шеърнинг тематик диапозонига ҳам таъсир қилади, қилмоқда. Аслида, мавзулар унча кўп бўлмайди, фақат даврга қараб уларнинг ўрни алмашиб туради, холос. Ҳатто америкалик машҳур ёзувчи, Нобель мукофоти совриндори Э.Хемингуэй дунёда тўртта муҳим мавзу борлигини таъкидлайди: уруш, муҳаббат, ҳаёт ва ўлим. Албатта, мавзулар ёзувчи қайд этгандан сал кўпроқ бўлиши мумкин. Лекин улар ёзувчи қайд этган асосий мавзулар атрофида турланади, тусланади. Таъбир жоиз бўлса, улар асосий мавзуларнинг ўзига хос вариантларидир. Шу маънода, таржимонимиз қайд этган араб верлибр шеърлятидаги мавзулар ҳам Хемингуэй ёдга олган мавзуларнинг бироз бошқачароқ шаклдаги такроридан бошқа нарса эмас.

М.Сайдумаровнинг замонавий араб шеърлятини чуқур ўрганиб, улардан таржималар қилиб, олган тажрибалари ва билимлари асосида ёзган сўзбошисида яна қуйидагиларни ўқиш мумкин: «Араб дунёсидаги шоирлар овози орасида саудиялик верлибр шоирларини ажратиб турадиган хусусият уларнинг ана шу мавзуларда қайғуришидир. Бу шоирлар ўз ижодларида рамзлар, маҳаллий лаҳжа, Арабистон ярим оролидаги тарихий қаҳрамонлар ва халқ орасидаги таниқли намояндаларининг поэтик образлари, сахронинг таниқли тафсилотлари – карвон, қумлик, ёмғир, мусиқа асбоблари, фольклор рақслари ва қўшиқлари, яъни Арабистон ярим ороли аҳолисининг онги билан узвий боғлиқ бўлган унсурлар каби воситалар ва бадиий услублардан кенг фойдаландилар. Шунингдек, диний анъана ҳам кенг қўлланилди, ислом тарихидаги воқеалар ва қаҳрамонларни эслаш, диний терминологияни қўллаш каби усуллардан фойдаланилди. Кўповозли драматик поэзия ҳамда ҳикоя этиш ва суҳбат усулидаги халқ эртакларини баён этувчи шеърлят пайдо бўлди». Кўриниб турибдики, мавзу ва шаклда ниҳоятда катта эркинлик бор. Бундай эркинлик замонавий жаҳон шеърлятига ҳам хос хусусиятдир. Бир вақтлар турк шоири Нозим Ҳикмат ўз ижоди ҳақида қуйидагиларни айтганди: «Мен барча шакллардан фойдаланаман. Халқ адабиёти вазни билан ҳам ёзаман, қофияли ҳам ёзаман. Аксинча ҳам ёзаман. Энг оддий сўзлашув тили билан қофиясиз, вазнсиз ҳам шеър ёзаман. Севгидан ҳамда тинчлик, инқилоб, ҳаёт, ўлим, севинч, қадар, умид, умидсизликдан сўз очаман. Инсонга хос бўлган ҳамма нарса шеъримга ҳам

хос бўлишини истайман. Истайманки, ўқувчи менда ёки бизда бутун туйғуларининг ифодасини топаолсин». Бизнингча, бу изҳордаги энг муҳим жиҳат – «Инсонга хос бўлган ҳамма нарса шеъримга ҳам хос бўлишини истайман» деган иқрордир. Чиндан, янги адабиёт, жумладан, шеърят ўзини шундай намоён қилишни хоҳламоқда: асрлар давомида муайянлашган қатъий қолиплардан андак чекиниб, ҳаётни унинг ўзидан олган, ҳис қилган ритмларида акс эттиришга уринмоқда. Шоир С.Заманан «У гўё совға харид қилишга кетгандай эди» деб номланган ота марсиясида ёзади:

*Борлиқ казармасидан
Отам эрта узлатга кетди.*

*Ҳамма оталар каби қариб мункилламади,
Завжаларига либослар олишдан тўхтаганлардек,
Байрамларда улар-ла рақс тушолмайдиганлардек,
Ёки эски дўстлар исмларин унутганлардек
Кексайиб, қариб мункилламади.*

*Қарилик куйлашни таъқиқлайдиган ёшга етмади
Хотира оҳулари тун лаҳзасида қўрққандек қўрқмади,
Балки у тез кетди.
Қўшиқ янграгандек дўстлар-ла ҳазил қилаётиб,
У гўё совға харид қилишга кетгандай эди.
Қўлидаги ҳассаси билан фахрланишидан олдин
Абадий сайр қилишга кетди.*

Юқоридаги сочма мавжуд шеърят қолиплари асосида эмас, балки отасини йўқотган ўғил кўнглида ўша онда туғилган ҳаётини оҳанг билан битилган. Шунинг учун ҳам бу шеърят ҳақида «у ҳаётга яқинлашди», дея оламиз. Худди манабу хулосада айтилганидек: «Шеърят сўз бойлигининг янгилашиши ҳам юз берди, эндиликда муаллифлар мураккаб метафоралар ва ортиқча мусиқавийликдан воз кечмоқдалар. Янги шеърини луғат сўз танлашда, халқ ибораларини ва оддий халқнинг ҳаётини ва кундалик воқеликни ифодаладиган идиомаларни қўллаш билан характерланади» (М.Сайдумаров).

Дарҳақиқат, глобаллашув даврида ҳаёт ритми чунон ўзгарди ва яна шиддат билан ўзгаришда давом этмоқда. Бу эврилишлар ўз навбатида дунёқарашни, иқтисодни, сиёсатни, шунингдек, адабиёту санъатни ҳам ўзартирмоқда, уларга жиддий таҳрирлар киритмоқда. Албатта, бу ўзгаришлар яқинда, дейлик, 2000-йиллардан кейин пайдо бўлган эмас, унинг тарихи анча аввалги даврларга бориб тақалади. «Саудия адабиётида оқ шеър

Ўзининг ҳозирги замон шаклида, рамзлар, анъанавий ва афсонавий қаҳрамонлар образларини қўллаган ҳолдаги шаклида XX асрнинг етмишинчи йиллар ниҳояси ва саксонинчи йиллар бошларида пайдо бўлди», деб ёзади яна таржимон. Мамлакатдаги иқтисодий ривожланиш ва жамиятни модернизация қилиш натижасида кўнгилга туғилган хавотир туйғуси ана шундай янгиликларга йўл очган сабаблардан бири эканлиги тўғрисида ҳам сўз боради у ерда. Демак, Саудия Арабистони жамиятидаги ўзгаришлар шеъриятда янги кайфиятни вужудга келтирган ва бу ўзгачалик оқ шеърда ўз ифодасини топган. Натижада, ўтган асрнинг 70- ва 80-йилларида араб дунёсида янги шеъриятнинг илк намуналари яратилган. Агар қиёс қилинадиган бўлса, гарчи илк куртаклари Чўлпон шеъриятида уч бера бошлаганига қарамай, ўзбек назмида ҳам тўлақонли модернистик шакллар айнан 70-йилларда ўзини яққол намоён қилган эди. Кўринадикки, бу икки ҳодисани қиёслаб ўрганса, жаҳон адабиётшунослигида қимматли хулосаларга эришиш мумкин бўлади.

Ўзбек ўқувчиси модернизм деганда, кўпроқ Ғарб модерн адабиётини тасаввур қилади, кўз олдида ҳам ғарблик ижодкорлар сиймолари намоён бўлади. Бу каби таржималар натижасида эса, араб мамлакатлари адабиётидаги янгича тамойиллардан, уларнинг намояндаларидан кўпроқ хабар топади, улар яратган модернистик шеърлардан баҳра олади. Адабиётшунослар эса, икки адабиётни ўзаро қиёслайди, ўрганади, муштарак ва фарқли жиҳатлари ҳақида соҳа учун қимматли хулосалар чиқаришади. Шу маънода «Абадият манзиллари» каби китобларнинг пайдо бўлиши айни муддаодир.

Модерн шеърни таржима қилиш қийин. Буни мутахассислар ҳам тан олишади. Шунга қарамай, Муртазо Сайдумаров бу қийин ишнинг уддасидан чиққан, деб ўйлайман. Ҳар ҳолда, Солиҳ Замананнинг шеърлари ўзбек тилида ўзбекона ифодаalar билан жаранглайди. Албатта, бу борада янада асосли мулоҳазаларни араб ва ўзбек адабий тилини қиёсий тадқиқ этувчи билимдонлар айтишади. Лекин араб шоирининг ўзбек тилида янграган мана бундай шеърлари худди ўзимизнинг шоир қаламидан чиққандек силлиқ қабул қилинади – ўқилади. Бу, шубҳасиз, таржимон маҳорати билан боғлиқ натижадир:

Очиқ бўл,

Очиқ бўл йўқлик манзилларида.

Билгинки, қабр –

Кийим алмаштириш хонаси эмас.

Лекин у Абадият сари

Сайр қилишингдаги йўлнинг бошланишидир!

Демак, шоирга кўра, қабр – кийим алмаштирадиган хона эмас, яъни турланадиган жой эмас, аксинча, у абадий сайрнинг ибтидоси, холос. Олдинда абадиятнинг кўпдан кўп манзиллари кутиб турибди. Бас, бу йўлда очик, самимий бўлишгина ўзини оқлайди.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, бугун бутун дунёни қамраб олган глобаллашув жараёни жаҳон адабиётида бир талай жиддий ўзгаришларни вужудга келтирди. Замонавий араб шеърияти ҳам бундан мустасно эмас. Солиҳ Заманан шеърияти эса, ана шу салмоқли эврилишларни ўзида мужассам қилган, айти пайтда, шакл ва мазмун мундарижасига кўра ўзига хос шеъриятдир.

Адабиётлар:

1. Қуронов Д. ва бошқ. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Академнашр, 2010. Б.78-79.
2. Солиҳ Заманан. «Абадият манзиллари» шеърий тўлами қўлёзмаси.
3. Хорижий адабиётшунослик ва таржимашуносликнинг долзарб масалалари. Илмий мақолар тўплами. – Самарқанд, 2020.
4. Ҳамдамов У., Қосимов А., Жаҳон адабиёти. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Баркамол файз медиа, 2017.

47.	ИСЛАМЖОН ЯКУБОВ, МУНИРА НИЯЗОВА	«ЁШ ВЕРТЕРНИНГ ИЗТИРОБЛАРИ» РОМАНИДА СЕНТИМЕНТАЛ, ПРАГМАТИК ВА РАЦИОНАЛ КАЙФИЯТЛАР МУНОСАБАТИ	338
48.	АБДУҲАМИД ХОЛМУРОДОВ	АДАБИЁТДА ДИНИЙ-ТАСАВВУФИЙ ҒОЯЛАР	343
49.	ОЛИМ ОЛТИНБЕК	РАУФ ПАРФИ ИЖОДИДА ТУРКИСТОН МАВЗУСИ	348
50.	ДИЛЯРА ХАЛИЛОВА	ГЁТЕ И РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА	359
51.	УЛУҒБЕК ҲАМДАМОВ, ЗЕБО САБИРОВА	ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИ АРАБ ШЕЪРИЯТИГА БИР НАЗАР	363
52.	ЙЎЛДОШ РАҲМАТОВ	АЛИШЕР НАВОИЙ ФАРДЛАРИДА ҚЎЛЛАНГАН МАҚОЛЛАР ХУСУСИДА	370
53.	НАЗЗОРА БЕКЗОДА, ПАРВИНА ҚАЗОҚОВА	«РАСУЛИНГНИ ШАФИЪ ЭТ, КИРДҒОРО...»	376
54.	ORZIGUL NAMROYEVA	VAZN VA QOFIYAGA ASOSLANUVCHI BADIY SAN'ATLARNING QIYOSIY TADQIQI	381
55.	ФЕРУЗА БУРХАНОВА	ҚИСМАТ БИТИГИ...	390
56.	ШАҲНОЗА ҚАҲҲОРОВА	АЛИШЕР НАВОИЙ ДОСТОНЛАРИДА ФАНО ВА МАВТ МАСАЛАСИ	398
57.	ГУЛНОЗ ХАЛЛИЕВА, НАРГИЗА АДАМБАЕВА	НОЁБ ХОРАЗМ ҚЎЛЁЗМАСИ – «НАСИХАТНОМАИ ШОҲИЙ» АСАРИ	404
58.	ОДИЛЖОН АВАЗНАЗАРОВ	АЛИШЕР НАВОИЙ «ХАМСА»СИННИНГ ШЕЪРИЙ ТАБДИЛИ ХУСУСИДА	408
59.	ХАФИЗА КУЧКАРОВА	ФРАНС ҲОЛЕР ИЖОДИ ЗАМОНАВИЙ АДАБИЁТШУНОСЛИК КОНТЕКСТИДА	414
60.	ЮЛДУЗ ЗИЯЕВА	АДАБИЁТДА ОШИҚ-МАЪШУҚА- РАҚИБ ОБРАЗЛАР ТИЗИМИ	425
61.	ZILOLA NAMOZOVA, SHAHNOZA IZMURODOVA	MUMTOZ ADABIYOTDA HUDHUD OBRAZI	432
62.	ELMUROD NASRULLAYEV	NAVOIY BADIY MEROSINI ANGLASH: MUAMMO VA NATIJALAR	438
63.	SHOIRAXON XO'JAYEVA	«NAZM UL-JAVOHIR»DA ISLOMIY MA'RIFATNING POETIK TALQINI	444
64.	YULDUZ ABDULHAKIMOVA	NAVOIY VA FUZULIY «LAYLI VA MAJNUN» DOSTONLARIDA INSON- TABIAT KONSEPTI	448
65.	НИЛУФАР ДИЛМУРОВОВА	АСАД ДИЛМУРОД НАСРИДА ТАРИХИЙ ҲАҚИҚАТНИНГ БАДИИЙ ТАЛҚИНИ	454
66.	СЕВИНЧ ЁҚУБОВА	ЎЗБЕК МАЪРИФАТПАРВАРЛИК ВА ЖАДИД ШЕЪРИЯТИДА АБДУЛЛА АВЛОНИЙНИНГ ЎРНИ	462
67.	GULZODA ALIMOVA	NAVOIY ASARLARIDA TARIXIY SHAXSLAR	469
68.	NARGIZA G'ULOMOVA	NAVOIY MUALLIFLIK KORPUSINI TAKOMILLASHTIRISH MASALASIGA DOIR	478
69.	DILSHODJON ABDURAIMOV	MA'RIFATCHILIK ASRI GYOTE NIGOHIDA	483
70.	ZOXIDJON XOLIQOV	SHARQ ADABIYOTI RENOLD NIKOLSON NIGOHIDA	488